

**GJENREISNINGEN ETTER BERGENS BRANNEN
1916
BYPLAN OG BYGNINGSTIL**

**Mellomfagsoppgave i kunsthistorie
av**

Nina Aldin Thune

INNHOLD:

KAPITTEL 1. INNLEDNING:	3
PRESENTASJON AV OPPGAVENS TEMA:	3
TEMATISK AVGRENSING:	3
ARBEIDSMETODE:	3
KAPITTEL 2 GENERELL BAKGRUNN	4
VIKTIGE IDEER OG TEORIER SOM KAN HA HATT BETYDNING FOR BYFORMINGEN.....	4
FORHOLD SOM KAN HA VÆRT VIKTIG FOR STILVALG.	6
PRESENTASJON AV MENNENE BAK BERGENS NYE SENTRUM.....	6
KAPITTEL 3 GJENREISNINGEN ETTER BRANNEN 1916:	9
UTVIKLINGEN AV BERGENS BYPLAN FØR BRANNEN.....	9
BRANNEN 15-16 JANUAR 1916.....	10
REGULERINGEN AV BERGEN SENTRUM ETTER DEN STORE BRANNEN.....	11
EKSPPROPRIASJONSLOVEN.....	11
REGULERINGSKONKURRANSEN.....	12
REGULERINGSPLANEN.....	14
HVORDAN BYGGESTILEN BLE I DET NYE SENTRUM.....	15
UTVIKLINGEN FRA 1700-TALLS ARKITEKTUR TIL "CITY" ARKITEKTUR.....	15
REAKSJONER I SAMTIDEN PÅ UTVIKLINGEN.....	16
ARKITEKTUREN SLIK EN VILLE HA DEN ETTER BRANNEN.....	17
TORGALMENNINGEN.....	18
HVORDAN SÅ BYEN UT ETTER BYGGING?.....	19
KAPITTEL 4 HVORDAN VI KAN FORKLARE UTVIKLINGEN I BERGEN SENTRUM.	21
HVILKE BYPLANTEORIER KAN VÆRE FORBILDER FOR PLANEN?	21
HVILKET SYN PÅ ARKITEKTUR KAN TENKES Å LIGGE BAK?.....	22
KAPITTEL 5 HVA BLE RESULTATET AV GJENOPPBYGGINGEN	23
HVILKE DELER AV PLANEN BLE GJENNOMFØRT?	23
HVILKE VIRKNINGER FIKK PLANENE PÅ ETTERTIDEN?	23
HVA SKJER MED SENTRUM I VÅRE DAGER?	23
KAPITTEL 6 . KONKLUSJON	25
HAR VI FÅTT ET SENTRUM SLIK ARKITEKTENE VILLE HA DET?	25
SAMMENDRAG:	25
KILDER.	26

KAPITTEL 1. INNLEDNING:

PRESENTASJON AV OPPGAVENS TEMA:

Natten mellom 15 og 16 januar 1916 brente store deler av Bergen sentrum. Dette var den største brannen siden 1702 da nesten hele byen brente. Bergen fikk en mulighet til å skape et helt nytt og tidsmessig sentrum. Jeg vil i denne oppgaven prøve å fortelle hva som skjedde og hvorfor. Planarbeidet som ble gjort er et av de største i Norge, og var en stor og vanskelig oppgave.

TEMATISK AVGRENSING:

Jeg finner det naturlig å avgrense behandlingen geografisk til den delen av Bergen som brente, men det kan bli noen unntak. Det vil bli lagt vekt på områdene Strandgaten, Torgalmenningen, "Den grønne aksene", og havne forhold. Når det gjelder byggestil blir stort sett bare bygninger fra de første ti årene behandlet. Boligproblematikken vil ikke bli behandlet da det nye sentrum ble bygget som et handels og kontor område.

Jeg tar med en del teorier og retninger som kan ha hatt betydning for utviklingen, men utelukker ikke at det kan ha vært flere.

ARBEIDSMETODE:

Jeg vil etter en generell gjennomgang av enkelte teorier og andre forhold behandle byplan og byggestil hver for seg. Jeg kommer til å prøve å finne ut hvilke teorier som kan være forbilder for planene, hva som ble utført og hvilke virkninger det hadde på ettertiden. Det er vanskelig å behandle alt så grundig som stoffet fortjener i en kort oppgave, så det må nødvendigvis bli sporadisk.

KAPITTEL 2 GENERELL BAKGRUNN

FORHOLDENE I BERGEN OG EUROPA.

Rundt århundreskiftet var forholdene i de europeiske byene svært like. Noen byer hadde

riktignok gjennomgått store forandringer slik som Paris og Wien, men disse endringene hadde ikke nådd alle byene. Bergen var preget av de generelle problemene. Hvordan få et funksjonelt sentrum i en gammel by? Problemene skyldes en sterk befolkningsvekst.

som førte med seg trangboddhet og økte trafikk problem. Grunnen til dette var blant annet industriens revolusjon. Trangboddheten førte til store helse problem. Løsningen ble å skille industri, boliger og handel, en sektorisering . I Bergen hadde denne utviklingen foregått en del år før brannen. Særlig i årene før 1899 hadde det vært en stor bygge aktivitet av leiegårder i nye bydeler i Bergen. I bysenteret hadde det bare vært punkt -utskifting. På Torgalmeningen og rundt Ole Bulls plass hadde byen fått en europeisk city arkitektur som kritikerne mente var fremmed på våre kanter. Strandgaten var trang og smal og nesten kvelt av trafikk. De nye murbygningene hadde ikke gjort situasjonen lettere. Forsøkene på regulering i de trangeste strøkene var mislykket. Derfor kan en si at byen fikk en unik sjanse til fornying.

VIKTIGE IDEER OG TEORIER SOM KAN HA HATT BETYDNING FOR BYFORMINGEN.

Etter 1900 ser man en holdnings endring i by planleggingen. Man blir interessert i andre

sider enn bare gate reguleringen. Planleggerne ser også på de totale omgivelsene med bygninger og landskap. Trivsel og helse blir også viktige elementer.

Vi kan se to hoved strømninger i by planleggingen: "Den intime byplan modellen" og

"Den teknisk - funksjonelle byplan modellen".

Som representanter for den første kan nevnes Baumeister, Camillo Sitte og Raymond Unwin. Byplan modellen kan best brukes på mindre deler av en større by og er preget av soneringsteorier.

I 1874 skrev Baumeister boken "*STADTERWEITERUNGEN IN TECNISCHER BAUPOLITISCHER UND WIRTSCHAFTLICER BEZIEHUNG.*"

Han mener at:

- 1 Byen skal deles i ulike områder med differensiert veinett.
- 2 Funksjonen i byen tredeles med soner for handel, industri og boliger.
- 3 En skal legge vekt på estetiske virkninger av kurvete linjer i vei systemet.

Baumeister er negativ til rettvinklede gate system og han kritiserer størrelsen og formen på åpne plasser. Han vil ha bygge linjen trukket tilbake fra veikanten, ha frittstående hus i planen som maleriske grupperinger, vil ha

kontakt med naturen og mener det er uheldig med ensartede hus langs rette linjer.

Camillo Sitte (1843-1903) skrev i 1889 boken: *"DET STADTEBAU NACH SEINEN KUNSTLERISCHEN GRUNDSATZEN."*

I boken viser han verdien av middelalderbyens krumme gater og intime sentra som ramme om menneskelige aktiviteter. Han mener at en må søke andre kriterier enn de økonomiske ved utbygging og at en offentlig regulering av grunnprisene kan gjøre bebyggelsen mindre kompakt.

Raymond Unwin (1863-1940) skrev i 1909 en bok med tittel: *"TOWN PLANNING IN PRACTISE"*. I sin bok mener Unwin at designet av en enkel bygning har liten betydning uten at den er satt inn i et logisk forhold til omgivelsene. Han legger vekt på vakre gatebilder og at betydningen av det samlede gatebilde skal være godt. En god byplan bør ha klare rammer, og de underordnede elementer bør stå til hverandre i en estetisk totalvirkning. En sentral tanke er å utforme enhetlige åpne plasser. Svenske Hallman kjente til disse ideene og formidlet dem nok videre til sine assistenter.

Den "teknisk - funksjonelle byplanmodell" kan sees på som en motrevolusjon mot de viktorianske og romantiske idealene fra 1800-tallet. Nå kom aksial symmetri på moten.

Daniel Hudson Burnham (1846-1912) dro i sin Chicago plan i 1909 opp et rasjonalisert trafikksystem som skulle dele byen opp med radiale og konsentriske avenyer. Langs Michigan-sjøen ble store områder lagt ut til friareal uten bebyggelse. Han hadde og ideer om å trekke vakre landskapsdrag i byens omgivelser inn i designen og å knytte gatesystemet til naturen med beplantninger. Burnham ble den store inspiratoren for "City Beautiful"-bevegelsen som vokste frem i USA.

I Norge stod ikke byplanlegging særlig sterkt før ca 1910. Da ble det interesse for boliger og konkurranser. Norsk planlegging var påvirket av Tyskland og England. Den tyske ser en først og fremst gjennom Sverre Pedersen. I konkurransen om Trondheims byplan i 1909 ble hans forslag sensasjonelt kjøpt inn. Han hadde gode løsninger for gate og vei og transport. Han kunne også utnytte terrenget, la vekt på kvartalsinndelingen, byggemåten, plassdannelser og estetikk. Alt dette knytter han til Tysk planlegging og tyske barokkbyer. Pedersen fikk stor betydning i norsk byplanlegging, men ser ut til å være helt fraværende i Bergen. Den engelske påvirkning ser vi gjennom byggingen av hagebyer etter mønster fra Ebenezer Howard. Et eksempel kan være Ullevoll Hageby

FORHOLD SOM KAN HA VÆRT VIKTIG FOR STILVALG.

Bygningene som var blitt reist i 1880-årene og skulle bli kritisert, var influert av to tyske teoretikere, Hase og Semper.

Conrad Wilhelm Hase (1818-1902) underviste i Hannover. Han var nygotikkens talsmann. Han ville ha bygninger i upusset tegl, ekte materialer. Han mente at gotikken var den eneste sanne kristne tyske stil. Det hensiktsmessige funksjonelle og det konstruktive skulle være utgangspunkt for all god arkitektur. Han mente at stilformene måtte være intimt knyttet til konstruksjonen. Han hadde et sannhetskrav til all arkitektur "Wahrheit der Baukunst."

Den andre teoretikeren Gottfried Semper (1803-1879) tar ild, jord, luft og vann som utgangspunkt for sine fire bygningselementer. Ildstedet er det sentrale, kulturelle element og de andre er beskyttelse rundt dette. Den ytre veggflate er et teppe trukket utenpå konstruksjonen. Den skal ikke si noe om det indre. Veggen blir en bekledning, forkledning eller maske. Byggeteknikk legges vekt på en moderne sann konstruksjon som kan frigjort de ytre formene fra byggematerialer. Semper forsvaret den klassiske tradisjonen. Han mener formene står i sentrum derfor er materialvalget sekundært. En kan derfor bruke imitasjonsteknikk i f. eks. tre. Men stilformene er ikke noe mål i seg selv. Stil skal være bærer av et symbolinnhold, og de arkitektoniske former blir det sentrale kommunikasjonsleddet utad.

Rundt århundreskiftet var de fleste arkitekter utdannet i Tyskland derfor var historismen den rådende stil. Det var en utvikling fra nygotikk og nyrenessanse via rundbuestil til en egen nordisk renessanse med utgangspunkt i den lokale stil.

1900-tallet hadde en friere holdning til de historiske forbildene. Fortiden ble mer en inspirasjon til selvstendig individuell utforming med større vekt på det lokale og stedege.

Den nye generasjonen arkitekter ble utdannet i Trondheim. De så på tidens arkitektur som fremmed, tysk, "Wilhelmsk". De ville prøve å finne et formspråk med røtter i norsk jord.

PRESENTASJON AV MENNENE BAK BERGENS NYE SENTRUM.

De personene som sto bak planene for Bergens sentrum var:

Finn Berner (1891-1947), Georg Jens Greve (1884-1967), Ole Døsen Landmark (1885-1970) og Albert Lillienberg (1879-1967).

Finn Berner hadde sin utdannelse fra arkitektavdelingen ved NTH Trondheim. Etter at han i 1915 var ferdig hadde han opphold i blant annet England og Frankrike. Han hadde sin egen arkitektpraksis i Bergen fra 1920 til 1927, og ble etter dette professor i monumental arkitektur ved NTH. Berners bygninger er preget av 1920-årenes klassisisme, og han har ytet en betydelig innsats for norsk monumental arkitektur i klassisismens ånd. For uten fasadene på Torvalmenningen har han tegnet Telegrafbygningen i Bergen, men denne

sammen med Anton Kielland. Berner var formann for skjønnhetsrådet i Bergen fra 1923 til 1927.

Georg Jens Greve er utdannet ved krigsskolens 1. klasse og Trondheims tekniske læreanstalts arkitektavdeling. Etter utdannelsen, reiste han til Finland, Sverige og Danmark for å studere sykehus og skoler. Han var blant annet assistent hos arkitektene Jens Z.M. Kielland og Egill Reimers i Bergen og Ragnar Østberg ved Stadshusets tegneskole i Stockholm. Greve hadde eget arkitektkontor i Bergen fra 1916 til 1923.

Han har i tillegg til arbeidene etter Bergensbrannen utført en rekke arbeider i Stavanger, Oslo og Bergen. Greve var formann i fasadekomiteen for brannstrøket i Bergen i årene 1918-1920, og formann i tilsynskomiteen for byens utseende fra 1920 til 1923.

Ole Døsen Landmark har og sin utdannelse fra Trondheim tekniske læreanstalt arkitektavdelingen. Han hadde flere utenlandsreiser blant annet til Sverige, Tyskland og Frankrike. Han var en tid assistent hos arkitektene Schak Bull og Einar Oscar Schou før han opprettet sin egen praksis. Landmark hadde en rekke oppdrag både innenlands og utenlands. Han var en talsmann for den bergenske og vestnorske byggetradisjon, både når det gjaldt form og materialbehandling. Han står som en hovedrepresentant for den særegne Bergens- stil som bygger på og viderefører den lokale byggeskikk. Dekorative detaljer ble hentet fra den bergenske utforming av rokokko, Louis VI og empire. Bymessig bebyggelse i mur fra renessanse og barokk og baroniet i Rosendal var og viktige inspirasjonskilder. Senere ble Landmark Funksjonalist med Forum Kino og Bergen Kunstforenings bygg som hovedverk. Landmark hadde også en periode som formann i tilsynsrådet for byens utseende. Det kan også nevnes at han var medlem i Brente Steders Regulering 1943.

Albert Lilienberg tok "civilingenjørersexamen" på vag och vattenbyggnadlinjen ved Kungliga Tekniska Högskolan i Stockholm i 1903. Etter det var han ansatt på Per Olof Hallmans arkitektkontor før han drog på studietur til Tyskland og USA. Han arbeidet på byplan kontor i Chicago og Philadelphia før han ble ansatt som byingeniør i Gøteborg i 1907. Lilienberg deltar i en rekke byplankonkurranser og får en ledende posisjon i svensk byplanlegging. Han arbeider som stadsbyggnaddirektør i Stockholm fra 1927-1944. I 1910 fikk han et internasjonalt gjennombrudd på en byplankongress i London. Han var på denne tiden opptatt med planer for Gøteborg som var de mest langtrekkende sammen med de Hollandske. Lilienberg deltok på en rekke kongresser hvor han møtte de ledende byplanleggere blant annet Raymond Unwin. Han var og kompetent i spørsmål av juridisk karakter, og visste hvordan en skulle gjennomføre en byplan i praksis. Han var en flittig foredragsholder, og samlet materiale til Gøteborgs stadsbyggnads historia, som han ikke fikk fullført.

Disse personene var det som skulle utføre et av de største byplanarbeidene som var gjort i Norge så langt. Som vi ser var det tre arkitekter og en ingeniør.

En var en svensk spesialist, tre var norske. Dette viser hvordan utviklingen innen byplanfaget hadde vært. Arkitektene hadde kommet mer og mer på banen, og de norske planleggerne hadde blitt på høyden med sine nordiske kollegaer.

KAPITTEL 3 GJENREISNINGEN ETTER BRANNEN 1916:

UTVIKLINGEN AV BERGENS BYPLAN FØR BRANNEN.

Før brannen 1916 hadde Bergen en delvis selvgrodd og middelaldersk byplan. Etter en brann i 1855, hadde deler av sentrum blitt regulert i et rutemønster som var vanlig på den tiden. Sammen med de delene av sentrum som lå sør for Torgalmenningen, hadde etterhvert et rutenett blitt trukket over de delene av byen som ennå ikke var bebygget. Vi hadde fått denne typen regulering over Sukkerhusengen, Marken og Nygård. Reguleringen tok ikke noen hensyn til terrenget, og de deler som ble bygget hadde svært bratte gater som var vanskelige å trafikkere. I området nord for Torgalmenningen var det en tett kompakt bygningsmasse, i et middelaldersk gatenett. Området hadde to langsgående trafikkårer, Markeveien og Strandgaten. Det var bare en skikkelig tverrforbindelse, Smørsalmenningen. Ellers var der en del trange smug på langs og på tvers. Slik hadde det vært siden middelalderen. Inne i kvartalene var der eksempler på den typiske middelalderske brannkjeller av mur. Disse hadde overlevet flere branner, og en av dem står omtalt i Ihlebæks bok med kopperdør og renessansedekor fra det 16-århundre. En lignende dør kan sees i Svaneapotekets nåværende lokale. Det hadde i 1855 også vært planer om å rette ut Strandgaten og Markeveien og å gjøre dem bredere. Det var og tegnet en ny tverrforbindelse fra Strandgaten til Engen som skar igjennom den eksisterende bebyggelsen. Men planene var aldri blitt utført.

Langs strandsiden var der lange gårder ned mot sjøen. Mellom disse var der hoper. En stor del av bygningene var av tre. Bergen hadde hatt en bygningslov fra 1830. Den påbød borgerne å melde fra om bygging. En kommisjon skulle også bestemme hvilke gater og plasser som burde utvides. Det var også pålagt murtvang på bygninger ut mot hovedgater og allmenninger. Men Bergenseren har alltid villet bestemme selv. Etter hver brann var det derfor en hektisk aktivitet med bygging på allmenningene. Tømrere kom fra Osterøy, laftet opp bygningene på allmenningene for å flytte dem, gjerne midt på natten, til tomten. Derfor ble det så å si umulig å regulere byen. De siste tiårene hadde en del bygninger blitt bygget i mur, og gatene virket derfor både mørkere og trangere.

I 1901 hadde det vært en stor brann nord for muralmenningen. Denne hadde blant annet ødelagt sjøbodene langs sjøen, og en hadde benyttet anledningen til å lage en ny gate C. Sundsgate. Håpet hadde hele tiden etterpå vært å føre denne videre til Vågsbunnen for å lette trafikkforhodene. Men dette hadde vist seg å være svært vanskelig. Myndighetene hadde også etter brannen i 1702 prøvd å få en murvegg langs sjøbodene i Strandgaten, men denne planen hadde man vært nødt til å oppgi.

Etter brannen i 1702 hadde det blitt regulert to brannbelter som hovedsakelig fulgte de gamle allmenningene. Det ene gikk i retningen øst - vest og gikk fra Vetrildsalmeningen over Torvet og Torvalmenningen til Ole Bulls plass. Det andre gikk nord - syd, fra Klosteret via Torgalmenningen til lille Lungegårdsvann. Dette skulle bli byens hovedakser, og de ble tatt hensyn til både ved reguleringen i 1855 og senere.

Torgalmenningen var på denne tiden omtrent like bred som den er idag. Problemet var at bakken fra Torget og opp var svært bratt. Den hadde et stigningsforhold på 1:10. Ja den var like bratt som Kalfarbakken er idag. Almenningen hadde utviklet seg til å bli en av byens viktigste trafikk-gater; og den var byens viktigste handel og kontor senter.

Området mellom det nyoppførte teateret og lille Lungegårdsvann hadde vært preget av store hageanlegg. Blant annet hadde Maartmannshagen ligget her fra slutten av 1600-tallet. Deler av hagen var blitt regulert inn i Byparken som ble nyanlagt i 1865.

Lengre nord lå logen Den gode Hensikt. Den hadde bygninger midt i aksesystemet. Disse ble kjøpt opp og revet ned, og byen hadde etablert aksesystemet slik det ligger idag.

Bergen hadde et annet problemområde, Lille Lungegårdsvann. Det lå som en stinkende pøl i et område som man antok skulle bli byens nye sentrum. Derfor ble den første norske idekonkurranse holdt i 1909. Det var to alternativer til utnyttelse: Å fylle igjen vannet eller å oppruste det. Første premie gikk til arkitekt Schou, som ville oppruste vannet.

Juryen hadde lagt vekt på akseføring, beplantete anlegg og plassdannelser, i tillegg til plassering av monumentale bygg som rådhus, bibliotek osv. Men planene ble ikke utført på grunn av byutvidelse og stort press på reguleringsavdelingen. Deler av dette området skulle ikke få en løsning før etter reguleringen etter brannen i 1916.

BRANNEN 15-16 JANUAR 1916.

Klokken fem om ettermiddagen lørdag 15 januar 1916 var noen arbeidere i ferd med å telle varebeholdningen til jernhandler Berstad i en bod ute ved Muralmenningen. Ute blåste det en sterk storm med orkan i kastene. En av arbeiderne var uheldig å antenne en ball tjæredrev med et lys. Han åpnet døren for å lempe den på sjøen. Da kom et stormkast og snart sto hele boden i lys lue. Raskt spredte ilden seg innover Strandgaten mot Torget. Sjøbodene brente som knusk. Ilden brente også oppover Markeveien mot Engen. Man innså snart at Strandgaten ikke sto til å redde. Derfor anstrengte man seg om å stoppe ilden ved Torgalmenningen. En sjøsprøyte konsentrerte seg om å holde Børs og bankbygningene våte, og klarte å redde disse og å hindre brannen i å spre seg til Vågsbunnen. Lengre vest gikk det ikke så bra. Brannmannskapene klarte ikke å stoppe brannen før den nådde Brannstasjonen. I syd ble brannen stoppet ved Permanenten meget ved hjelp

av militære som holdt bygningen våt ved hjelp av presenninger hele natten. Man klarte også å redde østsiden av Ole Bulls plass. Det tok fyr i Hotell Norge, men bygningen ble reddet fra brannen. Teateret ble også reddet etter iherdig innsats fra skuespillerne.

Brannen hadde lagt øde hele området mellom Torgalmenningen og Muralmenningen.

Også området som var regulert etter 1855 brannen mellom Torgalmenningen og Brannstasjonen var ødelagt. På en natt var det sentrum som gikk tilbake til middelalderen lagt i aske. Det først en måtte gjøre var å gjerde inn brannområdet. Så ble de farlige restene sprengt. Igjen sto det 17 bygninger eller bygningsrester blant annet Telefonkompaniets nye hus i Veiten som står der den dag idag. Så ble det ryddet veier for å skaffe forbindelse til Nordnes og Engen. Nå kunne det store reguleringsarbeidet begynne.

REGULERINGEN AV BERGEN SENTRUM ETTER DEN STORE BRANNEN.

EKSPPROPRIASJONSLOVEN.

§1 "I det i Bergen 15de- 16de januar 1916 avbrændte strøk mellem Muralmenningen, kommunikationlinjen, Christiesgate, Smastrandgaten, Torvalmenningen og Vaagen samt kvartalet mellem Christiesgate, Kaigaten, Musegaten og Raadstuesmuget er grundeierne av hensyn til gate og tomtereguleringen i strøket pligtig til at avstaa sin grund bebygget eller ubebygget, til kommunen mot erstatning efter overenskomst eller takst. Erstatningen erlægges i penger medmindre den likvideres ved overdragelse av tomt i strøket."

Slik lyder loven som ble vedtatt 4 april 1916. Kommunen hadde med denne skaffet seg råderett over hele brannstrøket. Videre heter det i §6:

"Kommunen har ret til at træffe specielle bestemmelser angaaende tomternes bebyggelse."

Nå kunne man gå igang med å regulere og bestemme hvordan bydelens utseende skulle bli. Kommunen hadde fra første stund ønsket dette, da man var klar over at en regulering ikke kunne bli tilfredsstillende uten at kommunen hadde hele området i sin hule hånd. Det var så mange innviklede og trange bebyggelsesforhold spesielt på nordsiden av Torgalmenningen at det ville være umulig å få til et moderne sentrum hvis de gamle eiendomsgrensene skulle opprettholdes. Kommunen håpet at loven ville bli et hensiktsmessig instrument for å få til den store og usedvanlige reguleringsoppgaven den sto overfor. En måtte ta både økonomiske, estetiske, sosiale, trafikkmessige og finansielle hensyn. En dyktig fasadebehandling ville ikke redde strøket om reguleringen ble mislykket, selv om arkitektene mente at sentrum var greit plassert med faste og bestemmende hovedlinjer og at reguleringen kunne overlates til en fagmann som var kjent med byens forhold og fysiognomi. Kommunen ville derimot utlyse en nordisk reguleringskonkurranse. Dette kom til å bli løsningen.

(Sitatene er hentet fra Ihlebæk 1958)

REGULERINGSKONKURRANSEN.

Administrasjonen som arbeidet med reguleringssspørsmålene hadde fra første stund vært innstilt på å avholde en reguleringskonkurranse. Man skaffet tilveie det nødvendige kartmateriale, og 24 Mars gikk innbydelsen ut til en nordisk reguleringskonkurranse. Fristen ble satt til 24 Juni.

Det var mange vanskelige forhold å ta stilling til. Sentrum hadde hatt store trafikkproblem da Strandgaten med et middelalderløp var både trang og krokete. Som før nevnt var C Sundsgate anlagt etter brannen i 1901. Det var nå et krav å få denne forlenget til Torvet. Det store stridsspørsmålet var om en skulle bygge sjøboder med hoper lik blokkene i C Sundsgate eller om en skulle utvide kaiarealet. Bergen var blitt en transitthavn. I 1909 hadde byen fått jernbane til Oslo, det hadde vært en sterk utvikling av Englandsruten og Amerikalinjen og fjordtrafikken hadde vokst mer og mer. Derfor trengte byen mere kaiplass. Handelshusene kunne flyttes da en stor del av transporten snart ville bli motorisert. Reguleringen kunne foreta den fordelingen som ville ha kommet naturlig gjennom en lengre periode.

Et annet problem var terrengets beskaffenhet. Det var en bratt stigning fra Torvet til Torvalmenningen som kunne rettes ut. Men terrenget måtte taes hensyn til i hele området.

En var blitt klar over at en del av havnen naturlig ville bli flyttet til Puddefjorden. Derfor var det viktig å få til en forbindelse mellom den nye havnen og det gamle sentrum.

Reguleringsprogrammet ble forfattet av Stadskonduktøren:

“Konkurransen omfatter hele det avbrændte, strøk dettes forbindelser med de tilstøtende bydele, samt de arealer søndenfor brandstrøket som kommunen har raadighet over. Likesaa indgaar i opgaven omregulering av grænsene for den nordvestre del av Lille Lungegaardsvann.”

En ønsket ikke noen innskrenkninger av Byparken og Torgalmenningen. Den gamle bygningen “Muren” på Østre Muralmenning skulle bli stående uforandret. Telefonkompaniets bygning i Veiten skulle arbeides inn i planene. Det skulle utarbeides to alternativer for området mot Vågen, ett med kai og ett med pakkhus skilt med hoper. Rådhusomtten var forutsatt å ligge der rådhuset er idag. Man bad også om en adkomst mellom strandsiden og Puddefjorden. Om bebyggelsen het det: “Den største del av strøket forutsættes anvendt i forretningsøiemed, med en mindre del specielt den vestlige maa antas at bli bebygget med huser for alminnelig beboelse.”

Det kom inn 92 reguleringsutkast. Juryen var stort sett bergensk, og som Jensen nevner i sin bok ikke sammensatt med de “vanlige” fagfolkene. Det ser ut som vår store byplanlegger Sverre Pedersen er helt usynlig i Bergen.

Juryens medlemmer var:

ordfører Geelmuyden, borgermester Bang, børskommissær Blydt, ingeniør Gellerstedt, Sverige, arkitekt Bredo Greve Kristiania (i stedet for arkitekt

Saarinen som var engasjert), stadsingeniør Ingstad, professor Kampmann Danmark, apoteker Lothe, stortingspresident Mowinkel, arkitekt Reimers og stadskonduktør Tønnessen.

Juryen kom med en felles uttalelse:

“Prosjektene er undersøkt saavel i sin helhet som i detaljene med hensyn paa den løsning de frembyr for trafikken, samt hvorledes de stiller sig i hygienisk, økonomisk og æsthetisk henseende saavel som med hensyn til brandsikkerhet. Dessuten har man bedømt de enkelte planer utforming i samklang med byens karakter.”

RESULTAT AV KONKURRANSEN.

Det kom inn 92 utkast som juryen skulle ta stilling til. Uttalelsene ble gitt før navnelappene ble åpnet. 1. premie ble gitt til “Civita vecchia ” som viste seg å være laget av stadsingeniør Lilienberg og arkitekt Karl Samuelson begge Gøteborg.

2. premie gikk til “Brytningstid” laget av Georg Greve Bergen. 3. premie ble gitt til “Mellem de syv fjelde” som var laget av arkitekt Kaj Gottlob Kjøbenhavn. Det ble besluttet å gi resten av premiebeløpet til “Bro” som var laget av E. O. Schou Bergen.

Juryen uttalte om Lilienbergs utkast: “Utkastet viser en enkel og grei løsning av gatesystemet for bebyggelsen av det avbrændte strøk med gode trafikforbindelser og stort set heldig fremførte gatestrækninger, godt formede kvartaler og tiltalende anordnede detaljer.”

Juryen fremhever at gatene er lagt slik at sporveien kan føres utenom Torgalmeningen som kan omdannes til en arkitektonisk ordnet plass omgitt av arkader. For å få til dette må terrenget senkes.

Forbindelsen mellom Vågen og Puddefjorden er ordnet med en dypt nedsprenget tunnelgate som ligger slik at den også har forbindelse til C. Sundtsgate. Men en forkortelse av tunnelen til en viadukt vil være ønskelig. C. Sundtsgate og den nåværende Strandgate er forbundet med Småstrandgaten og Torvet på en naturlig måte, men Strandgaten er gitt en altfor rett linje. Den bør gies en svak S-form. Plassen som er foreslått midt mellom Torgalmeningen og Muralmenningen er heldig utformet.

“Som en alminnelig karakteristikk kan sies at utkastet har et stort og riktig grep på oppgaven og at det heldig følger terrenget, slutter seg godt til det Bergenske stedegne og dog tillater det Moderne.”

Om 2. prisvinneren sier juryen: “Som en særlig fortjenesteful side kan nævnes ordningen av omgivelsene ved Bergen teater samt forbindelsen mellom dette området og Lille Lungegaardsvand gjennom Logegaten.”

Om “Bro” sier juryen: Utkastet har interesse ved den maate hvorpaa forbindelsen mellem Puddefjorden og Vaagen er tilveiebragt. Dette er Skedd ved Hjælp av en paa nordsiden av teateret nedsprenget gate over hvilken Kalmargjærdet føres frem som en viadukt.”

Utkastene ble utstilt i Turnhallen, og ble godt besøkt av byens borgere. Det ble som vanlig i Bergen en skarp kritikk og diskusjon i byens aviser, men angrepene gikk mer på personene i juryen enn å være saklig kritikk og avtok snart. Konkurransen hadde gitt et godt grunnlag for regulering, men ikke en hel løsning. Det måtte en bedre bearbeiding av ideene til for å få et godt resultat. Derfor ble Lilienberg og Greve bedt om å utarbeide et samlet forslag som kunne danne grunnlag for reguleringsplanen.

REGULERINGSPLANEN.

Lilienberg og Greve begynte arbeidet. Magistraten formulerte det slik: "Reguleringskunsten er blitt et fag hvis utøvere må være spesialister på området, og hvis utøvelse i en by av Bergens størrelse helt krever sin mand". Lilienberg og Greve så det som sin oppgave å bruke utdrag fra de innkjøpte utkastene som kunne ha verdi for å løse problemene. De ville undersøke om det ikke var andre løsninger, og til slutt samarbeide med reguleringskommisjonen for å utarbeide den endelige byplanen.

Lilienberg sa: "Opgaven er, etter moderne prinsipper at ordne centrum for forretningsliv, offentlige bygninger, hotel-og fornøielsesliv i den gamle kulturby Bergen. Altsaa et centrum, som tilfredstiller nutidens, og saa vidt man kan se det ogsaa fremtidens krav paa praktisk brukbarhet, men som samtidig i sin karakter er en efterklang av de tidligere dagers Bergen og et uttryk for det nuværende Bergens folkelynne."

Det gjaldt å rette på manglene. De mest fremtredende var: de trange gatene og måten trafikken passerte gjennom Bergen sentrum på. Torgalmenningen var den eneste gate som var bred nok til å være trafikkåre og knutepunkt.

Resultatet ble at byen ikke hadde en eneste arkitektonisk verdig sentrums plass. Målet ble å lede trafikken på en ny måte, og å dele opp sentrum til forskjellig bruk, til trafikk, arbeid, fest og rolig liv.

Løsningen måtte bli slik Lilienberg så det: "langs en akse fra teateret til Lille Lungegaardsvandet, i traktene omkring dette samt langs Torvalmenningen findes forutsetningene for at opnaa en rolig og værdig gruppe av pladse i Bergen paa hvis utsmykning byen med al ret kan nedlægge omkostning og omsorg, og som kan bli fremtidens bergensere til glæde og stolthet."

Områdene på begge sider av Torgalmenningen burde løses i "trafikkens tegn."

Trafikklinjene hadde to hovedretninger: nord - sør og øst - vest.

Strandgaten og en ny gate langs Vågen skulle ta trafikken nordover. En ny gate igjennom Marken skulle ta trafikken fra Strandgaten til jernbanestasjonen. Mellom Østre Muralmenning og Torgalmenningen var det lagt en ny gate som mot syd ble ført videre til Kaigaten. Store Markevei ble betydelig utvidet, og ført over Torgalmenningen med forbindelse til en ny og bedre Starvhusgate. Dette skulle være hovedtrafikkårene mellom nord og syd.

Trafikken øst- vest hadde alltid vært et problem i Bergen på grunn av terrenget. I konkurranseprogrammet var man bedt om å skaffe en god forbindelse fra Vågen til Puddefjorden. Dette ble løst i to deler. Først ble det

lagt en skrå gate fra Strandgaten til teateret. Gaten fortsatte langs øst- siden av teateret og brøt igjennom bebyggelsen ved Kalmargaten og Gartnergaten til Vestre Muralmenning og Nøstet. Den delen av gaten som ble gjennomført er Christian Michelsengate. Senere ble det lagt en gate i fortsettelsen av Teatergaten igjennom en nedsprenget åpning under Store Markevei. Den munner ut ved Strandgaten. Gaten ble kalt Jon Smørsgate. Mellom disse to trafikkårene ble det lagt en ny gate, Fortunen, fra Store Markevei over Strandgaten til den nye gaten langs Vågen. Disse øst - vest forbindelsene mente man ville løse behovene. Fremtidens behov kunne løses med tunneler, en under Dragefjellet til Møhlenpris hvor det kunne bygges en bro til Laksevåg, en annen tunnel kunne gå fra Vestre Muralmenning til Østre Holbergsalmenning for trafikk til nordre delen av strandsiden. Det ble også foreslått en tunnel fra Møhlenpris til Nygård under Nygårdsparken.

Reguleringsforslaget var ved Vågen utarbeidet i to alternativer: Et med kai og et med blokker og begge alternativene ble undersøkt. Men Lilienberg tok standpunkt for kai.

“Nu findes en strand ved Vaagen som er fri for lagrene og derfor bør tages i bruk for kaiernes utvikling.”

Et annet gammelt problem som også dukket opp var Lille Lungegårdsvann. Det ble ennå engang diskutert om det skulle fylles igjen. Men Lilienberg kom også her med det forløsende ord: “I Bergen centrum er for nærværende Lille Lungegåaardsvandets vandspeil et karakteristisk og oplivende moment. Det vilde derfor være skade at miste det.” Vannet fikk en annen form med regelmessige og symmetriske linjer. Breddene skulle beplantes. Feltet mellom Christisgate og vannet skulle legges ut til park. På midten av det nye parkpartiet skulle den nye festplassen komme, med steinheller i mønster som bykartet før brannen.

Dette var hovedtrekkene i den nye byplanen som byen skulle utvikles etter. Den hadde tatt ideer fra Lilienbergs utkast og Greves. Arkitekt Schou sin løsning med en nedgravet gate var og innarbeidet i planen. Grunnlaget var lagt for at Bergen skulle få en moderne og tidsmessig utforming etter de nyeste byplanideene.

(Alle sitat i denne delen er hentet fra Ihlebæk 1958.)

HVORDAN BYGGESTILEN BLE I DET NYE SENTRUM.

UTVIKLINGEN FRA 1700-TALLS ARKITEKTUR TIL “CITY” ARKITEKTUR.

Bergen hadde før den store bybrannen en svært sammensatt bygningsmasse. Mange bygninger hadde blitt ødelagt i de store bybrannene. Brannen i 1702 hadde ødelagt så å si hele sentrumsbebyggelsen. Men bergenserne hadde alltid raskt bygget opp byen sin etter nye stilimpulser. Det vanlige hadde vært at bøndene fra Osterøy hadde kommet til byen, laftet opp husene, før de lokale håndverkerne fullførte arbeidet med de ønskede stiltrekk. I 1830 fikk Bergen sin bygningslov som påbød murtvang ut mot hovedgater og

allmenninger. Dette førte til at husene ofte fikk en murskjerm på den ene siden og hadde trevegger på de andre. Slike hus kan en se flere steder i Bergen der det ikke har vært brann på en stund. På slutten av 1800-tallet opplevde byen et økonomisk oppsving. Bergen har alltid vært en internasjonal by og man tok etter bygningene slik de var i utlandet. De første Norske arkitekter var og blitt utdannet i Tyskland. Der hadde de kommet i kontakt men ideene til Hase og Semper. Nå kom de hjem og ville vise hva de hadde lært. De bygget derfor en mengde nye murhus i en rekke av de utenlandske stilene. En drivende kraft var og at man ventet en ny bygningslov og ikke visste hva den ville innebære. Resultatet ble at sentrums arkitektur ble helt forandret i løpet av få år. Det ble og bygget en god del i nye områder av sentrum. Dette var store magasiner, bankbygninger og ikke minst hoteller. En del av denne arkitekturen var fin og for oss som ser det på avstand bra og bevaringsverdig, men på samtiden virket den fremmed og unorsk. Et problem var at disse bygningene og ble reist i den gamle kronglete Strandgaten. Dette førte til at gaten stadig virket trangere og mørkere.

REAKSJONER I SAMTIDEN PÅ UTVIKLINGEN.

I samtiden var det mange som kritiserte byggestilen. En av dem var Koren-Wiberg.

Han sier i sin bok i 1921: "Slotmæssig bebyggelse eller pompøs arkitektur med vældige taarne og spir passer ikke hos os, den blir fremmed og usand." Byen utviklet seg raskt og i utkantene skjød kasserner og kasser med cementpuss og støpte dekorasjoner opp.

I sentrum fikk vi murkolosser med spir og tårn og fløyer og arker og et vell av støpte ornamenter, en flom av arkitektur fra Berlin. Dette skjedde fordi sansen for å bevare det stedegne preg ikke var våknet og fordi arkitektene var utdannet i Tyskland. Hadde de studert i Frankrike eller England, ville vi fått en mer passende byggemåte.

Konow Lund var en annen av kritikerne. "Forandringene i befolkningen avspeiler seg i den jevne bebyggelse- som i stor utstrekning er ordinær- uten fanfarer og blottet for god smak- samtidig som det må medgis at en viss tradisjonsfølelse har hindret den fra å synke ned til det nivå som kjennetegner store deler av bebyggelsen i f. eks. Oslo- verdens styggeste hovedstad." (Konow Lund 1946)

Om Torgalmenningen sier han: "Torvalmenningen, hvis bebyggelse tildels var akseptabel - til dels hinsides godt og ondt med overflødige hjørnetårn, steinimitasjoner og ornamenter i stuck- importert etter katalog fra smarte Berlinfirmaer med parolen ""slett og billig."" "Et bilde på tidens uvederheftighet og gjennomsnittsarkitektens forvirring."

Schak Bull har og betraktninger om byggestilen i sitt manuskript. Han mener at arkitektene ikke hadde sans for de bygningene som var i byen, og at de de aldri forsøkte å dra nytte av den som forbilde. Befolkningen hadde og en trang til å se at byen vokste fra en småby til en virkelig by. At de større bygningene

og den nye stilen ikke passet med det som var fra før, var det ingen som tenkte på. "Det som datidens arkitekter har ansvaret for maa meget mere betraktes som et nødvendig og naturligt led i den udvikling paa bygningsvæsenets omraade som foregik baade da og senere i Bergen."

ARKITEKTUREN SLIK EN VILLE HA DEN ETTER BRANNEN.

Det ble mer og mer tydelig at det en ønsket var en arkitektur som avspeilte den gamle bergenske byggemåten. I Bergen hadde man tidligere løst en lignende oppgave med et tilfredsstillende resultat. I 1901 hadde søndre del av Bryggen blitt kjøpt opp og revet. De nye bygningene som var ført opp bygget på gammel tradisjon med gavlene mot sjøen. Byggemåte og fasadeutstyr var bestemt av arkitekt Jens Kielland som hadde vunnet arkitekt konkurransen, men bygningene var oppført av flere arkitekter. En kan se på dette som en forløper for det som skulle skje i sentrum etter brannen.

Byen hadde fått et brukbart grunnlag for regulering med den vedtatte reguleringsplanen. Men hva med arkitekturen? Lilienberg og Greve fikk hjelp av arkitekt Landmark for å utarbeide en bebyggelsesplan for sentrum. Landmark var særlig flink med bergensk arkitektur og byggetradisjon. Hensikten var gjennom en bebyggelsesplan å sikre en vakker og harmonisk gjenoppbygging av byen. Reguleringsplanen hadde bestemte arkitektoniske virkninger og krav som måtte oppfylles utfra forfatterens forutsetninger. Det var derfor naturlig å gi retningslinjer gjennom en bebyggelsesplan. I April - Mai 1917 var den ferdig med fasade og perspektivtegninger til et nytt sentrum. Oppgaven falt i to deler, å gi et skjema med positive bestemmelser for bygningene, og å gi et bilde og et miljø. Første delen bestod i ved hjelp av tegninger å fastslå gesimshøyder, takfall, takhøyder, vindus og etagehøyder som var bundne retningslinjer. Den andre delen var å utrede de forskjellige strøks arkitektoniske utforming, fordele de offentlige og halvoffentlige bygninger i strøket og å sørge for en god helhetsvirkning. Gjennomsnittshøyden ble satt til 18m og 5 etg. Hensikten med ensartet høyde var at bebyggelsen skulle gjengi terrengets form. Men noen steder ble bebyggelsen senket til 4 etg.

Greve mente at det var bevist at moderne individuell arkitektur ikke kan skape harmoniske bybilder uten at den først pålegges en rekke grunnleggende bestemmelser.

Derfor ville han ville han ved tegning fastslå disse som ellers bare finnes i bygningsloven. Han sier videre: "Naar man som her i Bergen i ældre tider hadde, - og heldigvis endnu for enkelte bydeles vedkommende har - en arkitektur, som ikke alene i og for sig selv var vakker og karakteristisk, men som ogsaa i særlig grad var og er karakteristisk for befolkningens lynne, maatte det ansees som et stort kulturtap, om ikke ogsaa denne arkitekturen blev den, som karakteriserte byens nye Centrum"

"Derfor har denne utredning for det brændte strøks arkitektoniske utforming tilsigtet at fremstille Bergens nye centrum paa en saadan maate, at det

foruten at opfylde kravene paa praktisk brukbarhet, samtidig skulde saa sterkt som det var mulig, knytte forbindelsen med det gamle Bergen som engang var.”(Greve 1918)

Men nye krav til arkitekturen løses utfra nye forutsetninger, og må ikke være en forstørring av trearkitekturen, men en nyskapning i den gamle ånd.

Torgalmeningen ville Greve utforme monumentalt og uniformt med vekt på det vertikale. Strandgaten skulle være horisontal med lange vindusrekker og en svak kurve for å fremheve perspektivet. Husrekkene mot Vågen skulle ha gavlmotiv for å harmonere med Bryggens gavltrekk og å ta opp det gamle motivet fra sjøbodene.

De andre gatene ble formet mer malerisk med motiv fra de bygningene som før hadde gitt strøkene preg.

TORGALMENNINGEN.

Det sted i det nye sentrum som skulle volde planleggerne mest bry var Torgalmeningen. Greve og Landmark ville at plassen skulle få et monumentalt preg.

Dette ville de løse ved å gi arkitekturen et ens utseende. Dette mente de var nødvendig fordi tomteinndelingen gav ganske store fasadelengder. Dette og at de nye husene var 18 m høye gjorde at plassen ville virke mindre enn den var hvis hvert hus skulle utformes individuelt. Dette tålte ikke plassen hvis den skulle ha en monumental virkning. De ville gi plassen en uniform pilasterarkitektur med motiv fra 1850 årenes senklassisistiske bebyggelse på Torgalmeningen, og de ville gi plassen et festligere preg ved et ensartet buemotiv som gikk rundt hele plassen. Dette skulle fortsettes med overbygninger over gatene som munnet ut på plassen. På plassens ender i vest og øst ville de dra frem bygningene for ytterligere å markere plassrommet. På østsiden ville de sette en frittstående bygning for å skjerme plassen mot trafikk fra Strandgaten og for å lukke plassen.

Arkitektene Bredo Greve og Reimers som var blitt bedt om å uttale seg om fasadeskjemaene, var ikke fornøyd med Torgalmeningen. De ville anbefale at det ble utskrevet en arkitektkonkurranse om utformingen av almenningen. Det kom og frem en del kritikk både fra arkitekter, fra fasadekomiteen som var blitt oppnevnt, og fra næringsdrivende. De mente at strøket ville miste sin karakter av forretningsstrøk og at arkadene ikke bare ville føre til ulemper for butikkene, men og at arkadene var et fremmed ledd i vårt lands arkitektur og stred mot den hjemlige og borgerlige bebyggelse. Greve og Landmark svarte at ville byen ha en plass så måtte den utformes som det. Bergen kunne ikke bare ha karakter av småby, men måtte ta opp storbyens motiver.

Striden endte med at det ble skrevet ut en konkurranse. Men den hadde bare en deltakelse på 10 utkast. Vinnerne Grimnes og Haanshuus sine planer ble bare fulgt ved utformingen av ”gategulvet”, med brede trottoier i midtaksen og tre beplantete terrasser vest for Store Markevei. Badekarene som terrassene ble kaldt ble fjernet i 1937.

Etter mye frem og tilbake ble arkitekt Finn Berner engasjert som utøvende arkitekt både av grunneierne og av fasadekomiteen. Hovedpunktet i hans plan ble å fremheve plassens betydning og viktighet ved å heve høyden på bygningene. De fikk 4 normal etg og 2 butikk etg. (gatebutikk med mesanin over). Butikkene fikk felles arkitektur, en søyleoppstilling med en kraftig bjelke og attika og Berner ønsket at det skulle brukes hvit Granitt til dette. Eiendommene over kunne være individuelle bygg hus ved siden av hus i fire farger, men med ens gesims og sokkel. I øst ville han føre opp en triumfport av samme granitt som langs sidene og med samme arkitektur. Den skulle begrense plassen. Foran midtfeltet av denne skulle det anlegges et basseng med en Neptungruppe av delfiner som sprøytet vann. I det horisontale båndet over gesimsen skulle det stå "Vor ære og vor magt, har hvite seil oss bragt." På østsiden skulle bygningene skytes frem med arkader for ytterligere å markere plassrommet . PÅ vestsiden ville han sløyfe arkadene og bare skyte frem bygningene. Men i buenisjene ville han ha skulpturer av Merkur og Fortuna som var i samme format som Neptungruppen. Avslutningen mot vest skulle være to søylegrupper, og mellom disse skulle det være steinbenker med gitterjern rygg. Han ville ha et portmotiv i hver av gatemunningene på plassens langsider. Berner ville plassere steinbenker i trottoirplanen på plassenes gulv og tenkte seg en permanent plassert talerstol.

Berners planer ble vedtatt, men dessverre ble triumfbuen og skulpturene holdt utenfor da man anså dem som særlige kunstneriske oppgaver.

Senere besluttet man å sette opp et sjøfartsmonument på østsiden og triumfbuen falt helt vekk. (Vedtaket om dette ble gjort 18 des, 1936. Ihlebæk 1958)

HVORDAN SÅ BYEN UT ETTER BYGGING?

Et av de fineste husene som var brent var Svaneapoteket. Det var bygget en gang før 1810 da vi vet at Ole Bull var født i huset. Dette stemmer med de typene Koren Wiberg deler inn bebyggelsen i . Huset hadde en midtgang og to rom bak hverandre på hver side av denne. Det hadde også en barokkgavl, men den var blitt bygget om til en ark med spiss gavl. Hoveddøren var flankert av en mektig portal og over den var en hvit svane av tre.

Den nye bygningen som ble bygget var den første i brannstrøket. Apoteker Lothe satt som før nevnt i juryen som representant for grunneierne og ville nok bidra til å få planene realisert. Han valgte arkitektene Arnesen og Darre Kaarbøe som arkitekter. De har i det vesentlige fulgt fasadeplanene men har og tilført bygningen sitt preg. Blant annet arkene på byggets langsider som minner om andre arkitektene har utført. Bygningen følger arkitektenes intensjoner om å bruke motiv fra den gamle bergensarkitekturen. Gavlen på bygget minner om den som opprinnelig hadde vært på den gamle trebygningen. Portalen er og en kopi av den gamle treportalen, og svanen skal være støpt av metallrester fra det gamle apoteket. Bygget har fått en

sentral plass som fond i gaten, og grunnplanen er helt ny og spesiell. Men likevel kan en se store likheter mellom det gamle og det nye.

Svaneapoteket er en fin representant for den første arkitekturen som kom opp etter brannen. Men en dårlig økonomi og dyrtider på grunn av krigen i Europa gjorde at det tok lang tid før byen ble bygget opp igjen. Byggingen viser derfor hvordan overgangen mellom den gamle og den nye tiden ble. Man begynte i en stil som var utledet av gammel bergensk arkitektur og endte opp med funksjonalisme.

KAPITTEL 4 HVORDAN VI KAN FORKLARE UTVIKLINGEN I BERGEN SENTRUM.

HVILKE BYPLANTEORIER KAN VÆRE FORBILDER FOR PLANEN?

Vi vil nå se på Bergens byplan og prøve å finne ut om noen av de teoriene som var aktuelle i tiden kan ha vært inspirasjon for forfatterne.

Nesten ingen av kvartalene er rette, og endel av gatene ligger ikke vinkelrett på hverandre. Det ser derfor ut til at en er gått helt bort fra den gamle ruteplanen.

Veinettet er forsøkt delt i soner for trafikk , syd - nord og øst - vest. Andre gater er laget med andre formål f. eks. Torgalmenningen som en monumental plass. Planområdet er tenkt som et handels og kontorområde, boliger er stort sett flyttet til andre deler av byen.

I Bergen hadde industrien i det vesentlige etablert seg utenfor sentrumsområdet, så den voldt ikke planleggerne problem.

Det er blitt tenkt på at kurvete linjer kan ha estetiske virkninger. Dette sees blant annet i Strandgaten, som er gitt en svakt kurvet linje da det ville gi et bedre perspektiv.

Teateret er brukt som et frittstående hus i planen, og parken rundt med sine trapper og skulpturer kan oppfattes som en malerisk gruppering. Disse momentene kan være etter inspirasjon fra Baumeister.

Midt inne i planen ligger Tårnplass. Den er en ekte "Sitte plass" midt inne i bebyggelsen og med gater som ligger skjevt på hverandre.

Med fasadeskjemaene har planleggerne prøvd å lage et gatebilde hvor alle bygningene står logisk til hverandre og til omgivelsene. Det har de gjort ved å bestemme høyder og bredder på bygningene og ved å få en kommunal styring på oppbygningen. Selv om stilen har forandret seg gjennom en lang byggetid, har bygningene volummesig holdt seg innenfor de gitte rammene. Derfor står bygningene bra til hverandre, gatebildene blir vakre.

Byplanen har klare rammer, og elementene er forsøkt tilpasset til hverandre, så totalvirkningen skal bli god og riktig.

Torgalmenningen er forsøkt gitt en enhetlig form som en åpen plass

Alle disse kriteriene var det Unwin mente var viktig for å få en god byplan, og de er blitt tatt til følge, en for en.

Også Burnhams teorier ser ut til å være tilstede i Bergens byplan. Christian Michelsens gate er en radial gate tenkt i et rasjonalisert trafikksystem. Gaten som skulle føre trafikken ned til Nøstet, men som ikke er gjennomført, har og disse trekkene. Byens "grønne" akse fra teateret til Ulriken trekker inn landskapsdrag i designen og knytter gatesystemene til naturen.

Som vi ser er det mulig å knytte byplanen til en rekke av byplanteoriene. I gjennomgangen av planleggenes utdannelse ser vi at de har vært i kontakt med disse. Det kan derfor antas at teoriene er blitt brukt bevisst.

HVILKET SYN PÅ ARKITEKTUR KAN TENKES Å LIGGE BAK?

Når vi skal finne bakgrunnen for arkitekturen er det litt vanskeligere å se forbilder.

Den må kunne forklares ut ifra de nasjonale forhold. En av de viktigste grunnene kan være at arkitektene alle er utdannet i Norge. Landet ville som en ung selvstendig nasjon prøve å finne sin egen stil. Derfor prøvde en bruke det som ble oppfattet som det stedege.

Stilvalget kan og være en reaksjon på den form for historisme som hadde vært bygget i Bergen før brannen.

Litteraturen nevner en spesiell Bergen stil med Landmark som den ypperste utøver

(Norsk kunstner leksikon, Norberg Schulz, 86) Ideen bak var å gjenskape den stilen som Bergen var kjent for, bruke de gamle motivene fra den gamle trearkitekturen.

Dette blir understreket av alle tidens arkitekter i det de har skrevet.

Muligens kan en si at Sempers arkitektursyn kan være et grunnlag for de første bygningene som ble bygget. "Teppet" trukket utenpå konstruksjonen, eller "masken" kan i vårt tilfelle være den gamle bergenske arkitekturen.

Torgalmenningen har et annet stilpreg enn resten av arkitekturen i det gjenoppbygde området. Her er det renessanseplassen som kan være forbilde. Vi kan se igjen motiv fra klassiske plasser. Arkitektene som laget planene har alle prøvd å lukke plassen for at den skal fremstå som den monumentale plassen. De har prøvd å omplante et klassisk motiv i bergensk jord.

KAPITTEL 5 HVA BLE RESULTATET AV GJENOPPBYGGINGEN.

HVILKE DELER AV PLANEN BLE GJENNOMFØRT?

Bergen hadde med reguleringsplanen og fasadeskjemaene fått et godt grunnlag for å forme et nytt sentrum. Man gikk igang å forberede gjenoppreisningen. Gater ble stukket ut, og ledningsnettene lagt ned. Den delen av reguleringen som var i brannstrøket var lett å gjennomføre da kommunen hadde full råderett over grunnen. Deler av planen som gikk over bebygget område var det verre med. Gaten fra Engen til Nøstet ble aldri bygget.

Tomtene ble fordelt av en egen komite. Man prøvde å gi hver huseier en tomt så nær den gamle som mulig. Med oppbyggingen gikk det tregere. Som nevnt var Svaneapoteket det første som ble bygget. Men så steg byggeprisene så mye at det ble svært vanskelig å få økonomi til å bygge. De første årene var bare 3 hus bygget. Løsningen for mange ble å bygge ut i etapper, først noen etg. så resten. Men en var redd for denne utviklingen så den ble stoppet. Rundt 1940 var mesteparten bygget opp igjen.

Det sier seg selv at med en så lang byggetid blir det en stilspreddhet. I Bergen faller den sammen med overgangen til funksjonalismen. Fasadeskjemaene ble og praktisert lempeligere etter hvert. En grunn til dette kan være kritikk fra de arkitektene som skulle bygge byen. Schak Bull sier i sitt manuskript at følgene av skjemaene ble: "En flau intetsigende og død arkitektur, hvor man savner det personlige islet som skulle ha gitt det enkelte byggverk karakter og liv. Det må medgis at bygningsmyndighetene etterhvert lempet på kravene. Arkitekturen er derfor blitt livligere og mer personlig."

HVILKE VIRKNINGER FIKK PLANENE PÅ ETTERTIDEN?

Lilienberg hadde et godt blikk på de store linjene i byplanarbeidet. I sin plan hadde han lagt inn tunnelløsninger under Nygårdshøyden og Nordnesryggen. Han hadde og forskuttert en bro til Laksevåg og kaianlegg på Møhlenpris. Alle disse planene er en i ferd med, eller har realisert. Dagens administrasjon arbeider med en tunnel under Klosteret det nye er at en har innsett at den må forlenges og gå under Vågen. Tunnel under Nygårdsparken er i arbeid. Puddefjordsbroen, kaianlegget på Møhlenpris og tunnel fra Møhlenpris er i daglig bruk.

HVA SKJER MED SENTRUM I VÅRE DAGER?

De siste årene har det blitt lagt ned et stort arbeid på å ruste opp sentrum. Kommunen hadde ferdig sin "Verne og Byformingsplan" i 1991. "Her går en sterkt inn for å ta vare på brannstrøket av 1916. Det er blitt tatt inn en rekke bestemmelser som tar sikte på å bevare området. Det er bestemmelser om fargesetting, bevaring av fasader, skilt og reklameinnretninger og endring av funksjoner.

I en kommentar heter det: "Kvartalsreguleringen, bebyggelsen generelle målestokk og det arkitektoniske særpreg bør opprettholdes som viktige ledd i strøkets egenart.

Torgalmenningen og Strandkaikvartalene bør vurderes regulert som spesialområde for bevaring av det spesielle arkitektoniske miljø i området. ”

I tillegg er Tinghuset og Svaneapoteket foreslått fredet. Det er også fastsatt at en ikke skal få bygge høyere enn 27m for å stoppe utviklingen med høyere hus og bygging av nye etg. på de gamle husene.

Byen har også fått en gatebruksplan hvor det blir en ytterligere sonering av trafikken. Vi har fått gater for vanlig trafikk, for kollektiv trafikk og store deler av området er gjort til rene gågater.

Det siste året har og byrommene blitt opprustet. Tårnplass har fått nytt gatedekke, og Ole Bulls plass har fått sin ”Blå stein”. På Torgalmenningen står striden ennå engang, og nå er detategulvet og gatemøblene det gjelder. Et forsøk på å få flyttet Sjøfartsmonumentet fra 50-tallet, førte ikke frem. Å få lukket plassen med Berners søylegang har ikke vært på tale. Nå tenkte man seg å trekke en linje fra sjøen og inn på plassen ved hjelp av kunstnerisk utsmykking. Arkitekter mener at almenningen aldri har vært eller kan bli en klassisk plass fordi den ligger på en høyde. Men hadde søylehallen blitt realisert hadde de fått et annet syn på saken. Det mest positive kan være plansjef Roalds Uttalelse: ”Man har på Tårnplass og Ole Bulls plass fått utfolde seg med kreativitet. Jeg tror at en nå er tilfredsstillt og at gulvet på Torgalmenningen vil bli langt roligere.”

KAPITTEL 6 . KONKLUSJON.

HAR VI FÅTT ET SENTRUM SLIK ARKITEKTENE VILLE HA DET?

Jeg har i denne oppgaven prøvd å se på hvordan gjenreisningen ble i Bergen etter brannen i 1916. Arkitektene som arbeidet med planen, gjorde et godt og grundig arbeid. Men ble sentrum slik de tenkte seg det?

Byplanen var lettest å gjennomføre. Her hadde problemene vært så store at befolkningen var glad for å få en løsning. Derfor ser det ikke ut til at den vakte strid. Som vi har sett kan det tenkes at en stor del av tidens teorier er bakt inn i den, og brukt på en god og bevisst måte. Jeg tror at vi kan takke Lilienberg for det bra resultatet. Han kan tenkes å være den mest kreative planleggeren. Bergens byplan fungerte bra helt til byen holdt på å bli kvelt av biler. Denne utviklingen kunne ingen forutsi i 1916. Derfor var byplanen både funksjonell og moderne, og det ser ut som om Lilienberg har løst oppgaven sin bra.

Fasadeskjemaene var som vi har sett vanskeligere å fullføre. Vi kan derfor kanskje ikke yte en fullt ut rettferdig dom over dem. I de bygningene som ble reist i første del av oppbygningstiden, ser en tydelig de gamle bergenske stiltrekkene. Dette er muligens tydeligst i Svaneapotekets bygning der vi har bilder av den gamle bygningen å sammenligne med. Torgalmeningens bygninger er blitt et kompromiss mellom arkitekt og grunneiere. Verken materialbruk eller bygningene er blitt helt slik arkitekten tenkte seg. Det er beklagelig at planen ikke ble helt fullført, og at vår tid har satt sine spor på bygningene. Det største feilgrep som ble gjort var da sjøfartsmonumentet ble plassert på almenningen. Berner kunne dessverre ikke vite at hans innskrift på søylehallen skulle bli så feil tolket. Vår Byantikvar Siri Myrvold sa til meg, da jeg ville vite hennes mening, at den klassiske plassen ble ødelagt da monumentet ble satt opp. Derfor kan vi nå lage plassgulvet slik at det viser vår tid. Om hun har rett får ettertiden dømme.

SAMMENDRAG:

Jeg har prøvd å gå igjennom det jeg ser som viktigst i prosessen som fulgte Bergensbrannen. Vi fikk etter planprosessen et sentrum hvor det ble lagt vekt på å skape vakker og harmonisk bebyggelse og stedegen arkitektur med byens eget stilpreg. Vi fikk en byplan som la vekt på å være moderne og funksjonell. Byplanen hadde og elementer i seg som er blitt fulgt opp i våre dager. Bebyggelsen hadde ikke fått betegnelsen "Bergen Stil" om den ikke hadde kvaliteter. Men det spennende i Bergen sentrum er å se overgangen til vår tid i Byggestil.

KILDER.

Achen, Henrik von: Bergens - Arkitekturen 1830 -1930
Gamle Bergen Årbok 1982

Achen, Henrik von Norske arkitekturopfattelser 1820 -1914
Kunst og Kultur Oslo 1983

Arnesen, Odd
Kielland, Anton M Bergens Forretningsstrøk Før og Nu
Bergen 1928

Benevolo, Leonardo History of modern architecture
Cambridge Mass. 1971, Fourth printing 1989

Bergens Branden 15De Januar 1916
Med Nogle Historiske og statistiske opplysninger. Bergen

Bergen Sentrum Komunedelplan
Verne - og Byformingsplan 1991

Bjur, Hans Stadsplanering Kring 1900
Gøteborg 1984

Bull, Schak Bygnings forholdene i Bergen i Aarene 1880 -1930
upublisert manuskript

Greve, Georg Bergens gjenreisning etter branden
Kunst og Kultur 1918

Harris, C. J. Bergen i kart fra 1646 til vårt århundre
Bergen 1991

Hauken, Terje Norske jernbanestasjoner i mur 1854 - 1913
Bergen 1986

Ihlebak, Oscar Bergensbrannen 1916
Bergen 1958

Jensen, Rolf H. Moderne Norsk Byplanlegging blir til
Trondheim 1980

Konow Lund Arkitektur og Arkitekter,
Et kultursentrum, Bergen og Bergenserne i Norsk Kunst og
Forskning. Bergen 1946

Koren- Wiberg Bergensk kulturhistorie
Bergen 1921

- Lexau, Siri Skjold Harald Hals Generalplanforslag fra 1929
"Fra Christiania til Stor - Oslo
Bergen 1993
- Lorentzen, Bernt Bergen 1814 -1916
Bergen 1977
- Lorentzen, Bernt Bergenserne Bygger
Bergen 1948
- Moe, Dagfinn De Besch Haven - Maartmanns Haven - Ole Bulls Plass
Gamle Bergen Årbok 1988
- Norberg -Schulz, C Modern Norwegian Architecture
Gjøvik 1986
- Nordhagen, P.J. Between Sitte and the City Beautiful
Norges Allmennvitenskapelige Forskningsråd
Trondheim 1988
- Nordhagen, P. J. Sentrum Reguleres 1850 - 1990
Bergen Byplan Historie Visjon og Virkelighet
Bergen 1990
- Nordhagen, P.J. Torgalmenningens Historie Med utgangspunkt i
planarbeidet
etter 1916 Brannen
Bergen 1992
- Norsk Kunstner Leksikon
Oslo 1982 -1983
- The Penguin Dictionary of Architecture
Third edition Reprint 1986